

4. Олійник І.О. Концепція управління галузевою структурою сільськогосподарських товаровиробників / І.О. Олійник // Вісник ХНАУ. — 2006. — №8. — С. 244 – 249.
5. Шкільов О. В. Ефективність використання орендованих земель і збереження їх родючості / О.В. Шкільов // Економіка АПК, 2008 – №6. — С. 7 – 11.

Одержано 25.10.12

Приведенные в статье результаты свидетельствуют о том, что в последние годы заметно выделилась самостоятельная прослойка сельхозпроизводителей таких, как индивидуальные владельцы земельных паев, которые самостоятельно ведут хозяйство. Для более стабильной и эффективной работы, малоформатным сельхозтоваропроизводителям, необходимо образовывать агроформирования путем регистрации сельскохозяйственных неприбыльных обслуживающих кооперативов.

Ключевые слова: *сельхозпроизводители, земельный пай, агроформирования, кооператив.*

The results presented in the paper proved that an independent stratum of farmers such as individual owners of land shares who run their small businesses stood out in recent years. For more stable and effective operation small-sized agricultural producers should organise agricultural unions by registration non-profit service cooperatives.

Key words: *agricultural producers, land share, agricultural units, cooperatives.*

УДК: 633.12:633.17:631.67:338.43 (477.7)

ЕКОНОМІЧНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ГРЕЧКИ ТА ПРОСА

**О. В. АВЕРЧЕВ, кандидат сільськогосподарських наук
Херсонський державний аграрний університет**

У статті приведені результати досліджень економічної та енергетичної ефективності виробництва зерна гречки та проса на темно-каштанових ґрунтах в умовах зрошення півдня України. Виявлений найбільш оптимальний агротехнічний комплекс вирощування круп'яних культур з економіко-біоенергетичної точки зору.

Постановка проблеми Нинішні зміни клімату та їх вплив на врожай вже відчуває населення всієї планети. Глобальні потрясіння в природі поглиблюють

продовольчу кризу, призводять до стрімкого подорожчання продуктів харчування, що в свою чергу мотивує застосування адаптивних технологій. Не виключенням є й Україна. У сучасному світовому аграрному бізнесі є простий взаємозв'язок. Чим вищий рівень адаптації технології до умов агрокліматичних умов вирощування, тим менша залежність від погодних умов. Це безумовно не означає, що втраг урожай від посухи, чи надмірного зволоження за такої технології не буде. Проте вони будуть набагато менші порівняно із широковживаними підходами.

Інноваційні концепції розвитку технологій вирощування круп'яних культур, яка включає обґрунтування та розробку моделей формування високопродуктивних агрофітоценозів з урахуванням біології сортів нового покоління, ґрунтового-кліматичного потенціалу, забезпечать правильне і своєчасне визначення факторів, які негативно впливають на реалізацію потенціалу продуктивності агрофітоценозу та дозволить керувати продукційними процесами культур.

Стан вивчення проблеми. Аналіз основних показників економічної діяльності аграрного виробництва за роки проведення досліджень (1995 – 2011 рр.) свідчить, що технологічні схеми вирощування круп'яних культур не набули нових якісних стимулів для зростання. Виробництво валової продукції гречки та проса знижується, що відображається на ефективності галузі рослинництва в цілому. Однак, розроблені основні технологічні елементи вирощування круп'яних культур свідчать про подолання негативної тенденції постійного зниження ефективності виробництва та обсягів валової продукції гречки та проса. Проблематикою вивчення економічної ефективності вирощування зернових культур на півдні України займалися Л. Н. Криницька, М. А. Черниш, В.В. Тимошенко, Н. М. Сфімова, Ю.В. Аверчев та інші. Але в зв'язку зі зміною клімату, умов вирощування та цінової політики вони втратили частково актуальність і потребували нових досліджень і розрахунків.

Результати досліджень. З метою вивчення впливу сортів круп'яних культур на економіко – енергетичну ефективність вирощування нами були закладені польові досліді в умовах зрошення Причорноморського степу Херсонської та Миколаївської областей (розрахунки проведені за цінами 2012 року).

За результатами проведених багаторічних досліджень встановлено, що величина чистого прибутку за дослідями показує високу ступінь економічної ефективності вирощування круп'яних культур на зрошуваних землях у Причорноморському степу.

Чистий прибуток від реалізації вирощеного зерна гречки мав найбільший показник за сівби культури після збирання гороху – від 1332,59 до 3481,86 грн/га. Вирощування гречки після іншого попередника призводило до зниження врожаю і, як наслідок, чистого прибутку, який за роки досліджень зменшувався після ріпаку озимого на 52,5%, а після ячменю озимого – на 96,5%. Така велика різниця пояснюється строком збирання основної культури

та погіршенням ґрунтових умов, які створюються після збирання культури-попередника. Поліпшення фізичних умов ґрунту можливо завдяки вибору раціонального способу основного обробітку, який нівелює усі негативні наслідки. Проведені дослідження показали, що виконання полицевої оранки на глибину 20 – 22 см створювало за усіма попередниками кращі умови порівняно з неглибоким обробітком, що відображалось на обсягах чистого прибутку: 981,95 – 3280,76 до 735,28 – 3162,09 грн/га, перевага складала в середньому за роки досліджень 17,7%. Застосування на темно-каштанових ґрунтах мінеральних добрив не тільки збільшує врожай та якість зерна гречки, а і чистий прибуток. Максимальні його значення формувалися за внесення добрив у дозі $N_{45}P_{30}$ в середньому за роки досліджень від 1656,57 до 3481,86 грн/га, перевершивши найбільшу дозу добрив на 4,5%, а контрольні ділянки – в 2,0 рази.

Посухостійка культура проса порівняно з гречкою була більш економічно вигідною на зрошуваних землях півдня України. За рівнем чистого прибутку, вирощування проса після попередника ячмінь озимий менш ефективне порівно з іншими основними культурами. Досліджуваний показник за цих умов складав від 1210,08 до 3406,07 грн/га. Достатній термін для здійснення основного обробітку ґрунту був після гороху, де формувався найвищий чистий прибуток – від 1856,58 до 5332,12 грн/га та був більший за ячмінь озимий на 48,7%. Виконання традиційного обробітку ґрунту – оранки, формувало найвищі показники прибутку від реалізації зерна проса в межах 1285,81 – 5332,12 грн/га порівняно з дискуванням на глибину 8 – 10 см, де показник складав – 1210,08 – 4759,07 грн/га. Інтенсифікація виробництва вимагає раціонального та постійного застосування добрив. Так, на контрольних варіантах, де не вносили мінеральні добрива, чистий прибуток був найменший та складав від 1210,08 до 2355,03 грн/га, що порівняно з дозою $N_{45}P_{30}$ було нижче в 2,2, а $N_{90}P_{60}$ – в 2,5 рази. Рівень відшкодування грошових вкладень за вирощування зерна проса свідчить про високу рентабельність та перспективи вирощування даної культури (табл. 1).

Досліджувані попередники по-різному впливали на показники рівня виробничої рентабельності. Найбільші його значення були за післяжнивного посіву гречки після гороху – 42,01 – 76,93%. Інші попередники – ріпак та ячмінь озимий – були менш ефективні за рівнем виробничої рентабельності. Їх використання зменшувало показник прибутковості виробничих витрат на 50,9 та 91,5 відсоткових пункти.

Застосування дискування на глибину 8 – 10 см забезпечувало прибутковість вкладених коштів на рівні 23,47 – 60,69%, а поглиблення оброблюваного шару ґрунту – до 20 – 22 см збільшувало рівень виробничої рентабельності в середньому за роки досліджень 12,1 відсоткових пункти. Ефективність внесення мінеральних добрив підтверджується рівнем рентабельності, який за дози $N_{45}P_{30}$ мав найбільший показник – 39,75 – 76,93, а за $N_{90}P_{60}$ – 30,20 – 60,69%. Неудобрені варіанти порівняно з найкращим

варіантом, який ми пропонуємо застосовувати у виробництві, були меншими на 49,6 відсоткових пункти.

1. Рівень виробничої рентабельності вирощування зерна круп'яних культур на темно-каштановому ґрунті в післяжнивних посівах залежно від досліджуваних факторів (середнє за 1995 – 1998 рр.), %

Попередник	Спосіб основного обробітку ґрунту	Фон живлення		
		Без добрив	N ₄₅ P ₃₀	N ₉₀ P ₆₀
Гречка				
Ріпак озимий на насіння	Дискування на глибину 8 – 10 см	32,80	47,68	35,91
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	30,23	54,21	43,43
Ячмінь озимий на зерно	Дискування на глибину 8 – 10 см	23,47	39,75	30,20
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	29,00	42,11	27,90
Горох на зерно	Дискування на глибину 8 – 10 см	42,01	67,14	60,69
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	61,63	76,93	60,14
Просо				
Ріпак озимий на насіння	Дискування на глибину 8 – 10 см	58,75	74,86	73,02
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	55,37	83,59	76,15
Ячмінь озимий на зерно	Дискування на глибину 8 – 10 см	46,32	84,28	68,32
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	44,81	82,50	64,57
Горох на зерно	Дискування на глибину 8 – 10 см	69,11	111,80	94,82
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	78,74	109,39	99,99

Просо в післяжнивних посівах досягає вищих показників ефективності порівняно з гречкою, хоча динаміка змін за досліджуваними факторами залишалася. Варіантами, які забезпечили формування найвищого рівня виробничої рентабельності, були вирощування культури після гороху за виконання полицевого обробітку ґрунту на глибину 20 – 22 см – 78,74 – 109,39%. Застосування дискування на глибину 8 – 10 см зменшувало показник, який аналізуємо. Найкращий фон живлення, який обумовлював формування найвищого рівня виробничої рентабельності, – внесення N₄₅P₃₀ –

74,86 – 111,80%, що порівно з контролем був більшим на 54,7 відсоткових пункти. Максимальне застосування мінеральних добрив призвело до нерационального їх використання, що відображається на зниженні рівня виробничої рентабельності на 14,6 відсоткових пункти порівняно з початковою дозою поживних речовин.

Головним енергетичним джерелом при формуванні врожаю є світлова енергія, при перетворенні якої на енергію хімічних зв'язків органічних речовин в процесі фотосинтезу створюється 90 – 95% загальної сухої маси рослин. В результаті цього біологічного перетворення людство забезпечується практично всією їжею, паливом і волокном. За рахунок ефективнішої утилізації невичерпних природних ресурсів (сонячній радіації, CO₂, атмосферного азоту, елементів живлення ґрунту, клімату й ін.) можна знизити витрати всіх видів невідновної енергії.

Енергетичний аналіз розкриває суперечливу ситуацію, коли через нестабільні ціни за роками на продукцію проса й гречки, з одного боку, добрива і енергоресурси – з іншого, внесення добрив, які зберігають позитивний баланс у ґрунті і забезпечують високий урожай, бувають економічно невиправданими, що призводить до відмови товаровиробників від вирощування цих цінних посухостійких культур.

Показники приросту енергії від вирощування зерна круп'яних культур на темно-каштановому ґрунті суттєво різнилися за усіма досліджуваними факторами та їх варіантами.

Створення позитивного балансу енергії вимагає від товаровиробника задовольнити усіма факторами життя рослини в оптимальній кількості. За виконання цих умов приріст енергії буде найвищим. За результатами досліджень, найкращі умови для приросту енергії посівами гречки були за виконання сівби після гороху, де їх розмір складав від 4,03 до 10,80 ГДж/га. За інших досліджуваних попередників приріст енергії зменшувався від 1,8 до 2,6 разів.

Застосування в якості основного обробітку ґрунту під посів гречки дискових знарядь, порівняно з традиційною оранкою на глибину 20 – 22 см, зменшувало надходження енергії в середньому за роки досліджень на 21,7%, і становило 1,82 – 8,76 ГДж/га. Мінеральне живлення збільшує продуктивність рослин, таким чином безпосередньо збільшується і приріст енергії, яка досягала максимальних значень за внесення N₄₅P₃₀ – 4,20 – 10,80 ГДж/га. За дози внесення мінеральних добрив N₉₀P₆₀ приріст енергії зменшувався в межах 26,0% порівняно з початковою дозою, але був більшим на 54,9% – порівняно з неудобреним контролем. Просо, як і гречка, формувало найвищий приріст енергії за попередником горох та виконанням полицевого обробітку ґрунту на глибину 20 – 22 см – 20,53 – 42,71 ГДж/га. Застосування в структурі сівозміни інших попередників призводило до зниження приросту в середньому за роки досліджень на 35,2% – за ячменем озимим та 28,0% – за ріпаком озимим. Як вже відзначалося, найкращим обробітком ґрунту за повторних посівів на темно-

каштанових ґрунтах є застосування полицевого обробітку ґрунту на глибину 20 – 22 см, який перевершує дисковий обробіток на 8,7%. На відміну від гречки, просо формує найвищий приріст енергії за найбільшої внесеної дози мінеральних добрив – 29,22 – 42,71 ГДж/га, що порівняно з дозою N₄₅P₃₀ більше на 12,1%, а контролем – в 2,2 рази.

2. Енергетичний коефіцієнт вирощування зерна круп'яних культур на темно-каштановому ґрунті в післяжнивних посівах залежно від досліджуваних факторів (середнє за 1995 – 1998 рр.)

Попередник	Спосіб основного обробітку ґрунту	Фон живлення		
		Без добрив	N ₄₅ P ₃₀	N ₉₀ P ₆₀
Гречка				
Ріпак озимий на насіння	Дискування на глибину 8 – 10 см	1,24	1,32	1,18
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	1,20	1,37	1,24
Ячмінь озимий на зерно	Дискування на глибину 8 – 10 см	1,15	1,24	1,13
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	1,19	1,26	1,11
Горох на зерно	Дискування на глибину 8 – 10 см	1,32	1,50	1,40
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	1,50	1,58	1,39
Просо				
Ріпак озимий на насіння	Дискування на глибину 8 – 10 см	2,38	2,55	2,48
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	2,32	2,69	2,53
Ячмінь озимий на зерно	Дискування на глибину 8 – 10 см	2,18	2,70	2,41
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	2,15	2,67	2,35
Горох на зерно	Дискування на глибину 8 – 10 см	2,54	3,13	2,81
	Полицевий обробіток на глибину 20 – 22 см	2,69	3,09	2,90

Післяжнивна гречка, вирощена після збирання ячменю озимого, мала найнижчий енергетичний коефіцієнт (1,11–1,26) порівняно з іншими попередниками, де після ріпаку озимого він був більшим в середньому по досліді на 6,8%, а після гороху мав найбільші значення – від 1,32 до 1,58.

Застосування неглибокого обробітку ґрунту після збирання попередника

на темно-каштанових ґрунтах забезпечувало отримання досліджуваного показника на рівні 1,13–1,50, в той час як за полицевого обробітку він збільшувався на 3,1%. Виконання сівби в проміжних посівах гречки на нульовому фоні, без добрив, формувало досить високий енергетичний коефіцієнт, який складав 1,19–1,50 і перевищував навіть дозу добрив $N_{90}P_{60}$ на 2,4%. Найбільший коефіцієнт енергетичної ефективності був за внесення мінеральних добрив у дозі $N_{45}P_{30}$ – від 1,24 до 1,58.

Вирощування проса в післяжнивних посівах на темно-каштанових ґрунтах після гороху забезпечувало рослини культури оптимальними умовами росту і розвитку, що підтверджується значенням енергетичного коефіцієнту, який був найвищим і складав від 2,54 до 3,13. Використання у якості попередників ріпаку та ячменю озимого зменшувало показник в середньому за роки досліджень на 14,9 та 18,7% відповідно.

Висновки та пропозиції. Результати проведених досліджень показали, що найкращі показники економічної та енергетичної ефективності вирощування гречки та проса в проміжних посівах в умовах південного степу України забезпечує полицевий обробіток після попередника гороху, на фоні живлення $N_{45}P_{30}$.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчев О.В., Рудік Н.М., Аверчев Ю.В. Агротехніка вирощування гречки в проміжних посівах на зрошуваних землях України // Вісник ДААУ. — Житомир, 2000. — С. 3.
2. Аверчев О.В. Формування оптимального ценозу рослин проса в умовах затоплення агро меліоративного поля рисової сівозміни / О.В. Аверчев, Н.М. Єфімова // Таврійський науковий вісник: наук. журнал. Вип. 71. — Ч.3. — Херсон: Айлант., 2010. — С. 61 – 66.
3. Криницькая Л.А. Изучение сроков и способов посева гречихи в мелиоративном поле рисового севооборота // Генетика, селекция, семеноводство и возделывание крупяных культур. — Кишинев, 1991. — С. 71 – 74.
4. Тимошенко В.В. Выращивание гречки в повторных посевах на орошаемых землях / Автореф. канд. дисс. — Киев, 1982. — 15с.
5. Цандур М.О. Показники якості врожаю як індикатора ефективності агротехнологій / М.О. Цандур, С.І. Бурикіна, В.Г. Бурячковський, В.Г. Друз'як // Вісник аграрної науки Південного регіону – Вип. 10. — Одеса: СМІЛ., 2009. — С. 4 – 8.
6. Черниш М.О. Порівняльна ефективність вирощування гречки та проса в післяжнивних посівах на поливних землях півдня України. Автореф. дис. к. с.-г. н. — Херсон, 2000 – 17 с.
7. Юркевич Є. О. Агробіологічні основи підвищення ефективності

різноротаційних сівозмін та родючості ґрунту в південному Степу України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора с.-г. н.: спец. 06.01.04 – загальне землеробство / Є.О. Юркевич [Нац. університет біоресурсів і природокористування України] – К., 2010. — 40 с.

Одержано 29.10.12

Результаты проведенных исследований показали, что самые лучшие показатели экономической та энергетической эффективности выращивания гречихи и проса в промежуточных посевах в условиях южной степи Украины обеспечивает обработка почвы после предшественника гороха, на фоне подкормки $N_{45}P_{30}$.

Ключевые слова: гречиха, просо, экономика, энергетика, темно-каштановая почва, орошение, рентабельность, юг Украины.

Soil cultivation after pea as a forecrop under the treatment with $N_{45}P_{30}$ ensures the best indexes of economic and energetic efficiency of buckwheat and millet growing in intercrop sowing under the conditions of southern steppe of Ukraine.

Key words: buckwheat, millet, economics, energetics, dark chestnut soil, irrigation, profitability, the south of Ukraine.

УДК 336.256:631.11

ПРИБУТОК ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

О.М. БАЙРАК, аспірант*

У статті розглянуто науково-теоретичні основи сутності поняття «прибуток» як джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та визначено основні фактори впливу на величину чистого прибутку сільськогосподарських підприємств.

Забезпечення динаміки сталого розвитку підприємства визначається його спроможністю здійснювати фінансування відтворювального процесу на розширеній основі. А для цього необхідно, насамперед, отримувати прибуток, що забезпечує розширене відтворення підприємства.

Вагомий внесок у дослідження економічної сутності прибутку, визначення джерел його походження зробили такі зарубіжні вчені-дослідники:

* Науковий керівник – Т.Є. Кучеренко, д.е.н., професор.